

*В. Ю. Медвідь,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємств,
Донбаська національна академія будівництва і архітектури, м. Макіївка*

НАУКОВІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

SCIENTIFIC PARADIGMS OF MODERN REGIONAL DEVELOPMENT

У статті розглядаються проблеми комплексного регіонального розвитку. Обґрунтовується необхідність концептуалізації об'єктної моделі регіонального розвитку. Узагальнюються наявні парадигми регіонального розвитку. Обґрунтовується сучасна методологія регіонального економічного розвитку, яка визначає пріоритетні завдання розвитку теорії та практики державної регіональної політики в Україні.

The problems of complex regional development are examined in the article. The necessity of conceptualization of objective model of regional development is grounded. The present paradigms of modern regional development are summarized. Modern methodology of regional economic development, which determines foreground jobs development of theory and practice of public regional policy in Ukraine, is grounded.

*Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, модель, концепція, парадигма, теорія.
Key words: region, regional development, model, conception, paradigm, theory.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Останніми роками, особливо на межі ХХ і ХХІ століть, почали посилюватися процеси регіоналізації. У даному випадку йдеться про появу тенденцій в суспільних стосунках у масштабах окремої держави, спрямованих на вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем під кутом зору інтересів того або іншого територіального співтовариства. Причому, ці тенденції властиві практично всім країнам, і в першу чергу, тим, які складають основу Європейського Союзу, а також, що стали незалежними, на постсоціалістичному просторі. Такі тенденції світового розвитку в умовах глобалізації і регіоналізації зумовлюють зміни ролі регіонів у світовій економіці. Перехід на ринкові умови господарювання зумовив суттєві зміни сучасного інструментарію та механізму регіонального розвитку. Важливі передумови сучасного розвитку регіонів є вибір базових напрямів регіонального розвитку: просторового, структурного та комплексного. Вибір можливого напрямку регіонального розвитку залежить від тієї ситуації, яка складається у межах певної території. Реальні і гіпотетичні перспективи регіонального або територіального розвитку будь-якої країни стають сприятливим живильним середовищем для продукування різних гіпо-

тез відносно можливих доріг, механізмів і способів їх досягнення. Оцінка та теоретичний огляд наявного теоретичного та практичного досвіду регіонального розвитку дозволяє сформулювати та узагальнити наукові парадигми регулювання економічного розвитку регіону. Концепція парадигми регіонального розвитку дозволить виявити вірні методи та шляхи удосконалення регіональної економіки та перехід на більш високу стадію розвитку. У даному випадку вивчення регіональних теоретичних практик представляє актуальне теоретичне і практичне завдання.

ОГЛЯД ОСТАННІХ ДЖЕРЕЛ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вирішення питань, пов'язаних із формуванням та узагальненням сучасних парадигм регіонального розвитку, перебуває у центрі уваги вітчизняних і зарубіжних вчених-регіоналістів, зокрема Мочерного С.В. [2], Дубнова О.П. [3], Крайнова О.В. [3], Арженовського І.В. [4], Маслова Д.Г. [6], Іванова П.М. [7], Данилов-Данильєв В.І. [8], Гуриєва А.С. [9], Клейнера Г.Б. [10], Смирнова В.В. [11], Василенко В.Н. [13], Долішнього М.І. [15] та ін., що досліджували теоретико-методологічні основи регіонального розвитку.

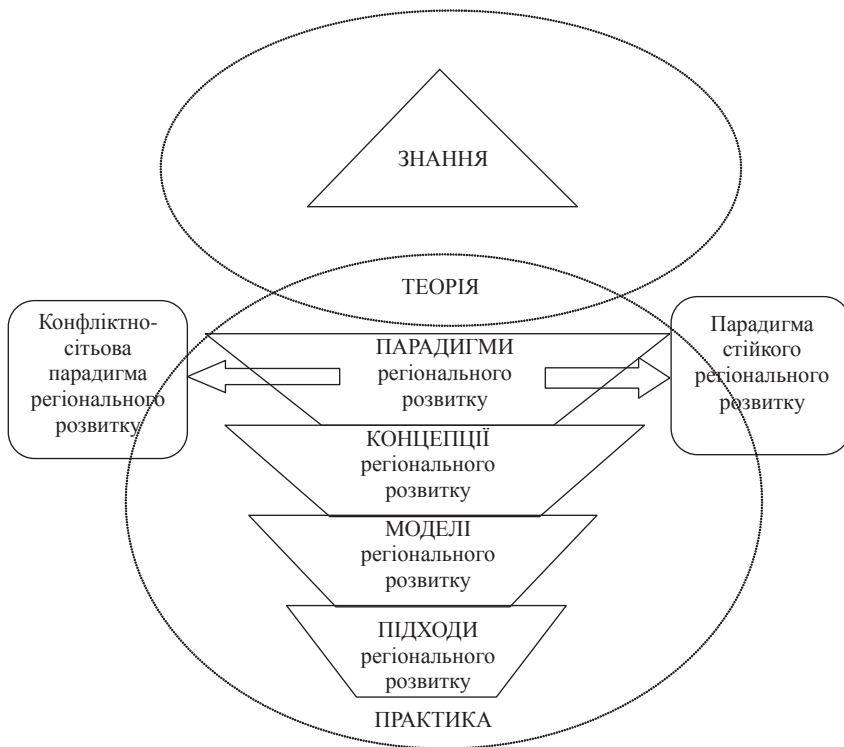

Рис. 1. Формування сучасної наукової парадигми регіонального розвитку

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основна мета статті — визначити методологічну базу економічного регулювання регіонального розвитку, на основі формування сучасної наукової парадигми регіонального розвитку. Відповідно до поставленої мети необхідне вирішення наступних завдань: визначити методологічну базу економічного регулювання регіонального розвитку, обґрунтувати взаємозв'язок теорії та практики економічного регулювання регіонального розвитку, розвинути теоретичні підходи до визначення сучасних наукових парадигм економічного регулювання регіонального розвитку. Для можливого наукового узагальнення отриманих знань відносно наукової парадигматики територіального розвитку та встановлення основних методологічних основ регіонального розвитку у статті наводиться систематизація системних поглядів на побудову концепції регіонального розвитку.

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ

Під науковою парадигмою розуміється "вихідна концептуальна схема, модель постановки проблем і їх рішення, методів дослідження, пануючих в науці" [1, с. 604]. Стосовно предмета даного дослідження в даний час в регіоналістиці налічується чимала кількість наукових парадигм, у рамках яких інтерпретуються проблеми регіонального і територіального розвитку. Будь-яка наукова парадигма включає основоположні передумови, методи дослідження, а також способи вирішення виявлених проблем. За своєю суттю наукова парадигма означає "науковий метод дослідження (в органічній єдності комплексу методологічних принципів, законів, засобів тощо) та отриману на їх основі цілісну теорію (тобто сукупність знань, поглядів, ідей тощо), які сповідають члени наукового співтовариства з притаманними їм світоглядними цінностями, ідеалами і переконаннями упродовж певного часу" [2, с. 368]. Тому наукова парадигма, в тому числі й економічна, в даний час може бути представлена як цілісна система, теоретичним віддзеркаленням якої виступає сукупність економічних законів і категорій, отриманих на основі використання методів пізнання і, в першу чергу, діалектики.

Відносно сучасного регіонального розвитку в даний час склалася досить струнка система поглядів на його

особливості. З одного боку, це конфліктно-сітьова парадигма, яка дозволяє системно підходити до осмислення суті власне регіону як суб'єкту стосунків, з іншого — це парадигма стійкого розвитку, що розглядає регіон як цілісність економічних, соціальних і екологічних елементів, і з третього — це парадигма ефективного соціально-економічного розвитку регіонів (рис. 1).

Конфліктно-сітьова парадигма [3, с. 124—126; 4] успадковує, асимілює, розвиває і застосовує для аналізу ситуацій, вирішення проблем, побудови сценаріїв, ухвалення стратегічних рішень відносно динаміки геостратегічних просторів світу в цілому, окремих країн і регіонів категорії, схеми, зразки, способи і прийоми аналізу таких концепцій, як:

— полюсів зростання (Ф. Перру, В. Алонсо), яка орієнтує регіони на активний саморозвиток за допомогою стимулювання і ущільнення міжгалузевих зв'язків на основі інфраструктурних проектів (60-ті роки). Суть даної теорії полягає в тому, що по аналогії з людським організмом, коли в нім існують хворі органи або ділянки тіла (больові крапки), які визначають спільний достаток, так і в економіці регіонів присутні окремі види економічної діяльності, підприємства, дією на які можна

на значно вплинути на розвиток інших елементів. У цьому випадку виділення в регіонах полюсів зростання і пропульсивних галузей сприяє створенню "поштовху" для розвитку економічних процесів: збільшення зайнятості трудових ресурсів, функціонування взаємозв'язаних галузей;

— світосистемно-економічна просторово-часова концепція розвитку глобального капіталізму (І. Валлерстайн, Ф. Бродель), згідно з яким політичні і економічні імперії ("світ-імперії" і "світ-економіки" з мегаполісом в центрі) протягом останніх 500 років накопичили досвід інтенсивної експлуатації своїх периферійних регіонів-колоній і усвідомили їх негативні наслідки. Периферійні регіони-колонії або виснажувалися мегаполісом і ставали депресивними, або набували політичної і економічної незалежності (70-ті роки);

— концепція світ-системно-геополітичних змін просторової влади держав (Р. Коллінз, Дж. Модальські, Т. Ськочпол, Дж. Абу-Луход і ін.), використовуючи як Р. Коллінз в 1980 р. передбачив колапс Радянського Союзу (80—90 років);

— регіони-квзікорпорації (П. Айкан, С. Буасье, Ф. Кук, С. Кветковський, А. Кзілінський і ін.), які надають регіону економічну суб'єктність, подібно до транснаціональної корпорації. Ця концепція витісняє в умовах посилювання глобальної конкуренції класичну теорію регіонального розвитку (що розглядає регіон як квазідержаву), орієнтовану на зменшення територіальних відмінностей відповідно до теорії Дж. М. Кейнса про побудову держави загального добробуту (80-ті роки);

— еволюційна економічна концепція (Р. Нельсон, С. Уїнтер, В.А. Макаров, В.І. Маєвський, В.В. Полків і ін.), народжена безкомпромісною глобальною конкуренцією останніх десятиліть. Дана концепція постулює граничну жорсткість конфліктів глобальної ринкової конкуренції з приводу ресурсів і ринків збуту і в цьому зводиться до переконань Т. Мальтуса, основоположника економічного мальтузіанства, а по агресивності суб'єктів економічної еволюції — до концепції І. Шумпетера [5] про непримирну боротьбу технологічно-організованих новаторів і консерваторів (середина 90-х років);

— концепція глобальних міст-регіонів (Дж. Фрідман, Р. Вольф, С. Сассен, А. Дж. Скотт і ін.), що обґрунтовує лідируючу роль 300 світових мегаполіси-регіонів (із чи-

сельністю населення від 1 млн до 10 млн осіб) в глобалізації світової економіки (80-ті — кінець 90-х років).

Зрештою конфліктно-сітєва парадигма дозволяє дослідникам використовувати сучасний інструментарій, направлений на здійснення оцінки і аналізу комплексу взаємозв'язаних проблем динаміки і розвитку будь-якого економічного простору і способів їх рішення в умовах регіональної конкуренції.

Відштовхуючись від розуміння сучасних парадигм регіону, почався пошук досконаліших парадигм його розвитку, серед яких найширше використовуваною виступає парадигма стійкого розвитку [6; 7; 8]. Спочатку постановка завдання можливого переходу до стійкого розвитку як окремих держав, так і окремих регіонів пов'язана з доповіддю "Наше спільне майбутнє", підготовленою в 1987 р. Всесвітньою комісією з довкілля і розвитку. У цій доповіді було відмічено, що основними умовами, які зумовили необхідність постановки проблеми стійкого розвитку, стали: ресурсопоглидаюча економіка; поступове ослаблення механізмів самовідновлення якості довкілля в результаті перевищення темпів використання природних ресурсів; неконтрольоване зростання нерозчинних відходів; надмірний вжиток в економічно розвинених країнах на тлі зростання бідності в більшості країн "третього світу"; стрімке збільшення чисельності населення [9, с. 46—47].

Власне таке трактування парадигми стійкого розвитку (стійкий розвиток характеризується систематичним приростом результату не нижче за допустимий мінімум і не вище за об'єктивно детермінований максимум) дозволяє сформулювати спільні положення стратегії стійкого розвитку регіону: стійкий розвиток, швидше, пов'язаний з поступальним прогресом на вищих етапах регіонального розвитку, ніж із подоланням соціально-економічної депресії регіональної системи; підвищення стійкості територіальної системи означає підвищення міри активного подолання нею несприятливих, у тому числі випадкових, варіацій чинників зовнішнього середовища; вищою формою стійкої організації регіональної системи є така, при якій система здатна стійко розвиватися, саморегулюватися, самокеруватися, самоудосконалюватися, максимально використовуючи внутрішні і зовнішні ресурси [9, с. 50—51].

У міру появи розуміння того, що в парадигмі стійкого розвитку відсутні основоположні моменти, що враховують характер суспільного виробництва, особливо в умовах глобалізації світової економіки, з'явилася необхідність розширення ареалу пошуку прийнятніших для цих умов нових парадигм регіонального розвитку [10]. Підсумком таких пошуків стала поява парадигми ефективного соціально-економічного розвитку [11].

Сучасна парадигма ефективного соціально-економічного розвитку регіону виходить із того, що суспільні стосунки мають бути орієнтовані на ефективну організацію сукупності процесів і дій, які ведуть до освіти і вдосконалення взаємовигідних ендогенних і екзогенних регіональних зв'язків, взаємозв'язків між елементами інфраструктури регіону, а також їх внутрішній впорядкованості. Процес організації соціально-економічного розвитку регіону спочатку повинен проводитися з врахуванням структурно-функціонального підходу до адміністративно-територіальної освіти, що передбачає систематизацію процесу інтеграції територіальних господарюючих суб'єктів на основі розвитку структурних складових найбільш ваговитих функціональних взаємозв'язків [11, с. 55—56]. Такі дії передбачають істотне розширення арсеналу економічного регулювання розвитку регіонів і, в першу чергу, за рахунок вживання методів стратегічного планування, прогнозування, організації, стимулювання, координації і контролю, що дозволяють оптимально впливати на напрям розвитку — на забезпечення необхідної траєкторії зміни основних показників. При цьому під траєкторією розвитку регіону повинна розумітися послідовність рішень, що приймаються, які розглядають-

ся як деякі крапки в безлічі його соціально-економічних достатків [11, с. 59—60].

ВИСНОВКИ

Таким чином, парадигматика виступає складнішою конструкцією в порівнянні з концептуалізацією. Наповненість парадигм побудована по зразку експериментальних і природних наук, які в своєму розвитку просунулися значно далі за науки суспільні. Тим самим досягається певна об'єктивна основа, яка в науковому відношенні забезпечує необхідну точність і аргументованість, які характерні для природних і експериментальних наук, щоб положення, що висувуються, в суспільних науках володіли тією ж аргументованістю, що і в точних. Концепції сучасного економічного регіонального розвитку дозволяють розглядати можливості вирішення регіональних проблем з точки зору наявності існуючих досягнень нормативних і позитивних складових.

Література:

1. Новейший словарь иностранных слов и выражений. — М.: Современный литератор, 2003. — 976 с.
2. Мочерний С.В. Методология экономического исследования. — Львів: Світ, 2001. — 416 с.
3. Дубнов А.П., Крайнов А.В. Пространственно-стратегическое развитие России: конфликтно-сетевая парадигма анализа // Регион: экономика и социология. — 2003. — № 2. — С. 123—132.
4. Арженковский И.В. Региональные сети и региональная экономическая политика: перспективы взаимодействия // Региология. — 2003. — № 4. — 2004. — № 1. — С. 53—59.
5. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития / Й.А. Шумпетер; [пер. с англ.]. — М.: Прогресс, 1982. — 453 с.
6. Маслов Д.Г. Проблемы выбора показателей устойчивости эколого-экономической системы региона // Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 6. Экономика. — 2005. — № 6. — С. 80—88.
7. Иванов П.М. Устойчивое региональное развитие: концепция и модель управления // Экономика и математические методы. — 2006. — Том 42. — № 2. — С. 51—59.
8. Данилов-Данильин В.И. Устойчивое развитие (теоретико-методологический анализ) // Экономика и математические методы. — 2003. — Том 39. — № 2. — С. 123—135.
9. Гуриева А. Стратегия устойчивого развития региона // Проблемы теории и практики управления. — 2007. — № 2. — С. 46—57.
10. Клейнер Г.Б. Системная парадигма в экономических исследованиях: новый подход [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kleiner.ru/System%20Paradigm/htm>
11. Смирнов В.В. Парадигма и концепция эффективного социально-экономического развития региона // Региология. — 2011. — № 2. — С. 56—63.
12. Смирнов В. Эффективное социально-экономическое развитие региона: парадигма и концепция // Проблемы теории и практики управления. — 2009. — № 6. — С. 55—64.
13. Василенко В.Н. Региональный рынок труда: особенности функционирования: монография / [В.Н. Василенко, М.В. Жилина]; под науч. ред. В.Н. Василенко; НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. — Донецк: Юго-Восток, 2010. — 223 с.
14. Шевченко О. О. История экономики та економічної думки. Сучасні економічні теорії: [навч. посібн.]. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 280 с.
15. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ—ХХІ століть: нові пріоритети: монографія [Електронний ресурс] / М.І. Долішній. — К.: Наукова думка, 2006. — 512 с. — Режим доступу: http://irr.org.ua/publication/dol_mon.pdf

Стаття надійшла до редакції 12.01.2013 р.